

MEHMED LEBÎB EFENDİ'NİN MERSİYE TAŞTİRİNDE NAZIM TÜRÜNE DAİR DİKKATLER*

Dilara AYDIN¹

Özet

Edebiyat çalışmalarında üzerine düşünölegelen temel konular vardır. Bunlardan biri de edebî tür konusudur. Edebî tür özelliklerinin kesin olarak belirlenememesi sorunu, edebî dönemlerde geriye gittikçe artmaktadır. Klasik Türk edebiyatında artan neşir çalışmalarıyla birçok edebi eser gün yüzüne çıkarılmış, bir edebî tür hususunda hatırı sayılır metin örneği bulunduğça da nazım ve nesir türü çalışmalarında epey mesafe katedilmiştir. Buna rağmen yaklaşık olarak yedi yüz yılı kapsayan bir dönem tarihî seyriyle birlikte düşünöldüğünde; dönemin kitâbiyatından, buzdağının görünen kısmı kadar haberdar olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu bakış açısıyla, klasik Türk edebiyatına ait yeni neşir çalışmalarıyla ve var olan çalışmaların çeşitli yönlerle incelenmesiyle bilimin doğasına uygun olarak

Anahtar Kelimeler: Nazım türü, mersiye, maktel, düvâz-deh, mecmua

Geliş/Received:

30 Ekim/October 2022

Kabul/Accepted:

24 Aralık/December 2022

Yayın/Published:

30 Aralık/December 2022

* **İntihal Taraması/Plagiarism Detection:** Bu makale intihal taramasından geçirildi/This paper was checked for plagiarism.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Dilara Aydın).

Atıf/Cite as: Dilara Aydın, "Mehmed Lebîb Efendi'nin Mersiye Taştirinde Nazım Türüne Dair Dikkatler = Consciousness To The Verse Type In The Mehmed Lebib Efendi's Elegy Tastir", Edebiyat Bilimleri 3, (Aralık/December 2022), 31-42 <https://doi.org/10.5281/zenodo.5874816>

CC BY-NC 4.0 | This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License

¹ İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı, dilara.aydin@ogr.iu.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9995-8715>.

mevcut bilgiler değişecek, dönüşecek veya desteklenecektir. İlgili çalışmada; Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 377 numarada "*Mecmû'a-i Eş'ar*" adıyla kayıtlı mecmuada bulunan, Mehmed Lebîb Efendi'nin mersiye taştiri neşredilecektir. Ardından nazım türü bağlamında incelenerek mersiye olarak anılan manzumenin nazım türüne dair dikkatler araştırmacılara sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Nazım türü, mersiye, maktel, düvâz-deh, mecmua.

CONSCIOUSNESS TO THE VERSE TYPE IN THE MEHMED LEBIB EFENDI'S ELEGY TASTIR

Abstract

There are basic topics that are considered in literary studies. One of them is the subject of literary genre. The problem of the inability to accurately determine the characteristics of the literary genre is increasing more and more in the literary periods. Many literary works have been brought to light with the increasing literature studies in classical Turkish literature, and as there are significant text examples in a literary genre, a lot of distance has been covered in verse and prose genre studies. Despite this, when a period covering approximately seven hundred years is considered together with the historical course; it would not be wrong to say that the literature of the period was as well known as the tip of the iceberg. From this point of view, the existing knowledge will be changed, transformed or supplemented in accordance with the nature of science with new literary studies of classical Turkish literature and the study of existing studies in various aspects. In the related study; The Mehmed Lebîb Efendi's elegy tastir, whose National Library Manuscripts Collection is located in the journal registered with the name of "*Mecmû'a-i Eş'ar*" at 06 Mil Yz A 377, will be published. Then, by examining the verse type in the context of the verse type, attention will be paid to the verse type of the verse referred to as elegy to the researchers.

Keywords: Literary genre, marsiyah, maktel, düvâz-deh, majmua.

Giriş

Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 377 numarada "*Mecmû'a-i Eş'ar*" adıyla kayıtlı olan 250x175 - 180x100 mm ölçüsündeki mecmua, âbâdî kağıt üzerine rika' ile yazılmıştır. 11 varaktır ve her varak ikişer sütun olmak üzere 15 satırdan müteşekkildir. Dört köşe kahverengi

meşin, mavi kağıt desenli karton ciltlidir. Mecmuada dört manzume bulunmaktadır ve dördü de Mehmed Lebîb Efendi'ye aittir. Başlıklarına bakıldığında manzumeler sırasıyla Şeyh Mustafa Zekâî Efendi'nin mersiyesinin taştiri, Keçecizâde İzzet Molla'nın mersiyesinin taştiri, Mehmed Lebîb Efendi'nin müstakil bir mersiyesi ve yine Şeyh Mustafa Zekâî Efendi'nin mersiyesinin taştiridir. 3b varakında Keçecizâde İzzet Molla'dan "merhum" olarak bahsedilmesi hasebiyle herhangi bir ketebe kaydı bulunmayan bu mecmuanın, Keçecizâde İzzet Molla'nın vefat tarihi olan 1829 yılından sonra yazılmış olduğu söylenebilir. Mecmuada zemin manzumelere ait mısralar kırmızı mürekkeple, Mehmed Lebîb Efendi'ye ait mısralar ise siyah mürekkep ile yazılmıştır.

Manzume başlıkları incelendiğinde toplamda dört mersiye muhteva eden bu eser bir "mersiye mecmuası" görünümündedir. Lakin "mersiye" başlıklarıyla verilen manzumelerin muhtevaları incelendiğinde üç manzume Kərbela hadisesini anlatmaları ve matem tutmaları hasebiyle "maktel-i Hüseyin" nazım türüyle yazılmıştır 1b-3b varakları arasında bulunan Mehmed Lebîb Efendi'nin Şeyh Mustafa Zekâî Efendi'nin mersiyesini taştiri ise On İki İmam'ı konu alması hasebiyle mersiye ve maktelin özelliklerinden ayrılmaktadır. Taştirde Mehmed Lebîb Efendi; Şeyh Mustafa Zekâî Efendi'nin 30 beyitten oluşan kaside nazım şeklindeki manzumesini, bir beytin arasına iki mısra ekleme yoluyla taştir etmiştir. Aşağıda bu manzume neşredilecek ardından mersiye ve maktel-i Hüseyin nazım türlerinin özellikleri irdelenerek ilgili manzumenin nazım türü üzerine dikkatler sunulacaktır.

(1b) **Zekāyî Kıddise Sirruhu Ğazretlerinüñ Mersiyesini Taştırdür²**

(*Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün*)

Bugün şol mest ü Ğayrānım şu 'ürüm Ğalmanı aşlā
DıĞer-gün-Ğāl ü zār u vālih ü şūrīde vü şeydā
Sirişk-i meserretim cūş eyleyip mânende-i deryā
Görünmez dīde-i giryānıma dünyā vü mā-fihā

Şafā-yı Ğatırım yoktur beni söyletme ey zāhid
Kırıkır gönlümün āyīnesi muĞberr iken Ğalid

² Koyu punto ile verilen mısralar Mehmed Lebîb Efendi'ye aittir.

Bu âteşler ki vardır hâtırimda tâb-ı hasretten
Yağar bir âh-ı sūzānım cihān mülkini ser-tā-pā

Cefākār olduğun bildim sipihr-i bī-vefānın ben
Eder her bir devirde gūne gūne derd-i dil peydā
Mu'āf edip sitem-kārānı ḳānūn-ı cefāsından
Ne ḥikmettir ider her ehl-i dilde 'ādetin icra

Bozulsun intizām-ı devri çarḥıñ bī-devām olsun
Ḥarāp-ender-ḥarāp olsun ser-ā-ser 'ālem-i dünyā
Felekler şarşılıp ḥāke dökülsün encüm ü māhı
Esāsı lerze-nāk olsun yıķılsın künbed-i mīnā

Felek gadr eylediñ âteş bıraktıñ ḳalb-i 'uşşāḳa
Bir âteştir o âteşler ki deryā edemez itfā
'Alev-ḥiz olmasın mı dilden āh u âteşin feryād
Gürūh-ı ḥānedāna nā-sezā devr eylediñ ḥayfā

Aḳıt seyl-i sirişki dem-be-dem māh-ı Muḥarremdir
(2a) **Bu demlerde göñüllerden geçen ḥūn-āb-ı ḡamdır**
Eliñ degdikçe feryād u fiḡān u āh edip hem de
Dilā çāk-i giribān eyle kim eyyām-ı mātemdir

Bugün erbāb-ı 'aşḳıñ nāle vü zārī zamanıdır
Bütün sermāye-i efkārı feryād u fiḡandır
O cellād-ı ḳazā nā-ḥaḳ nice ḳan dökdüğüm ḥālā
Degildir māh-ı nev çarḥıñ o tıḡ-ı bī-amānıdır

Şehādet cāmını nūş itdi evlād-ı Resūlullāh
O ser-mestān-ı 'aşḳa neşe-baḥş-ı cāvidānīdir
Fenā işte bulundu zümre-i a'dā' nedir çāre
Beḳāsı yok bu dünyā-yı denīniñ gerçi fānīdir

Perişān oldu 'ālem bunda ḥikmet n'eydügin bilmem
Belī 'uşşāk-ı zārīñ ibtilālar imtiḥānıdır
Ḳader buldu berin-i a'dāyı alt eyledi taḳdır
İrişdi Ehl-i Beyte bir ḳazā-yı nāgehānīdir

Ezelden ketb olunmuş levh-i taqdîr-i efâzılda
Bu hâlet-i ser-nüvişt ehl-i derdiñ tercümanıdır
Ne çâre hüküm ü fermânı ilâhîdir bu keyfiyet
Çekerler cevri-i a' dâyi belâ-yı asumânîdir

Fedâ olsun yolunda cân u başım âl ü evladıñ
Benim gönlüm bu rezm-gâh-ı 'âşkıñ pehlivanıdır
Fuâdım naşşıdır reng-i tevellâ ser-te-ser zîrâ
Muhabbet anlara ehl-i derûnuñ hırz-ı cânıdır

Ziyâ-yı çeşm-i cânım hâk-i pây-i Muşafâdandır
Benimçün rüşenâlık şem'-i 'âşka mucdebâdandır
(2b) **Kıyas etmek Ziyâ kandil-i 'âşka mâsivâdandır**
Bu nûr-ı Haqq bañâ vech-i 'Alî el-Murtezâdandır

Resûlüñ kurretü'l 'aynı habîb-i Hazret-i Bârî
Muhabbet ehliniñ iki gözi envâr-ı izkârı
Bi-hamdillâh dâ'im rüşenâ çeşmim ki 'âlemde
Hasandır cismimiñ cânı ciyhânı tuttu envârı

Hüseyn-i Kerbelâ cânım o şehdir dînim imânım
Efendim hem de cânânım habîbim 'ömrümüñ varı
Ben ol şâh-ı şehidân-ı ciyhânı eyledim her dem
Göñül tahtında sulţânım anıñçün ederim zârı

Bular nûr-ı velâyetdir gül-i bâğ-ı risâlettir
Çemenzâr-ı velâyettir riyâz-ı 'âşkın ezhârı
Naşıl ehl-i liyâkattir bilirlerken ne cür'ettir
Giriftâr-ı şehâdettir gel imdi gör bu esrârı

Biri mâh-ı sa'âdettir biri şems-i hidâyettir
İki nûr-ı siyâdettir bu şöhet-i şüpheden 'ârî
Dü genc-i der-i hikmettir velâkin câna kıymettir
Zuhûr iden haqîkattir bulardan etme inkârı

Gümüm-ı dehre lâyıq mı giriftâr oldular bunlar
Revâ mıdır şahâbet etmek a' dâ-yı tebeh-kârı

Hüdā rüsvāy u bed-nām eylesin hengām-ı maḥşerde
Ola kavm-i Yezīdī la'net-i Ḥaqqıñ sezāvārı

Yanar dā'im bu ğam ehl-i diliñ gönlünde āteştir
Çıkar eflāke dek zirā bu āteş ḥaylī ser-keştir
O zālimlerle aslā āteş-i maḥkī deĝil zirā
(3a) Gürūh-ı Ḥāricīlerle işimiz hep keş-ā-keştir

Velāyet mazhar-ı 'ālemde Zeyne'l-Ābidīn oldu
O Ḥazret kulluĝunda bulunanlar kām-bīn oldu
Naşıl ez-cān etmez dergāhında bendelik 'āşık
'İnāyet ma'deni 'uşşāka ol sultān-ı dīn oldu

Muḥammed Bākır o şāhım göñül burcundaki māhım
Dem-ā-dem ḳalb-i āgāhım sezā-yı āferīn oldu
Ben ol āşufte gum-rāhım fiĝān u dād hem-rāhım
Anıñçün na'rā-yı āhım çıkıp 'arşa ḳarīn oldu

İmām Ca'fer-i Şādık ḫilāfet şānına lāyık
O şehdir cümleye fā'ik İmāmü'l-müslimīn oldu
Nevāşiden ḥavāricten beteri etmede dā'im
O şāhıñ mezhebi 'āşık baña ḥabl-i metīn oldu

Dil-i Mūsā-yı Kāzımda tecellī kıldı nūr-ı Ḥaqq
Bu ṭavr-ı Ṭūr-ı ma'nāya bağan 'ayne'l-yaḳīn oldu
Guşāyişlendi gönlüm rüşenālık geldi efkāra
O şāhıñ pertev-i ḫüsni baña nūr-ı mübīn oldu

Rızā şāh-ı cihānım āsitān-ı ḳible-gāhımdır
Anıñ ḥāk-i der-i zibāyişi levḫ-i cebīn oldu
Oldur iḫrām-ı bend ol semte doĝru 'āşıkān elbet
Ḥaremĝāh-ı vişāli beyt-i Rabbü'l'ālemīn oldu

Dü 'ālemde 'ināyet ḫānedān-ı Muştafādandır
Bu da'vā şimdi oldu şanmayıñ tā ibtidādandır
Hemān sen 'arz-ı ḫāl it cümlesi ehl-i vefādandır
Mürüvvet ehli bunlardır kerem āl ü 'abādandır

(3b) İmām-ı evliyā el-ḥaḳḳ Taḳī ol şāh-ı ekremdir
Şeh-i mülk ü velāyet şāh-ı şāhān-ı mu ‘azzamdir
Aña kulluḳ cihānıñ şāhı olmaḳtan da a ‘lādır
En ednā bende-i dergāhı bir sultān-ı ālemdir

Naḳīniñ ḥāk-i pāyidir benim derdime derman
Ġubārdır kühl-i zaḥmı dil-i ‘uşşāḳa merhemdir
Yüzüñ sevdire ki şāhānesinde ol keremkāriñ
Turāb-ı āsitānı şüphesiz iksīr-i ‘azamdir

Cenāb-ı ‘Askerī maḥbūb-ı Ḥaḳḳdır ol kamer-ṭal‘at
O ḥurşid-i kerem-pertev hem efḥamdır hem ekremdir
Cihān-ı ma ‘rifetde āfitab-ı ‘ālem-ārādır
Yüzü nuru ziyā-baḥş-ı derūn-ı pür ğam u hemdir

İmām-ı Ḥaḳḳ Muḥammed Mehdī-i şāḥib-zamān oldu
Ta ‘aşsub etmemek aşḥāb-ı ‘aḳla bunda elzemdir
Zuhūr-ı nūr-ı ma ‘nā-yı ḥaḳiḳat bendedir zirā
Tecellīgāh-ı ‘aşḳı ol şehiñ firdevs-i sīnemdir

Selām olsun cemī‘an ḥānedān-ı şāh-ı kevneyne
Kelāmın vird eder yek-ser ‘āşıḳlar müsellemdir
Lebībā yerilme kulluḳdan bu dergāh-ı mu ‘allāya
Bu bābıñ bendegānı bār-gāh-ı Ḥaḳḳda mükerrerdir

Zekāyī ehl-i beyte cānını ḳurbān edip geldi
Zihī tahsili kām ve rütbeyi ‘unvān edip geldi
Güzel bir çāre buldu derdine dermān edip geldi
Der-i şāh-ı velāyette fedā-yı cān edip geldi

Mersiye ve Maktel-i Hüseyin İlişkisi

Araştırmacılar bir türün kendi kendiyile tanımlanamadığını, ayırt edilmesini sağlayacak en az bir türün daha olması gerektiğini ve bir türü tanımlamak için belirli bir sürede aynı özellikleri haiz bir literatüre ihtiyaç bulunduğunu belirtir (Canım, 2016, 9). Mersiye ve maktel-i Hüseyin nazım

türleri de tanımlanmak için birbirine ihtiyaç duyan iki nazım türüdür. Mersiye edebî terim olarak, ölen kişi üzerine duyulan acıyı anlatmak için yazılan şiirlere verilen isimdir. Mersiyelerde sıklıkla kullanılan nazım şekilleri ise mesnevi ve terkîb-i benttir. Musammat, kaside, gazel, terci-i bent ve kıta nazım şekilleriyle örnekleri de bulunan mersiyeler sevilen herhangi bir kişinin ölümü üzerine yazılabilir. (Akkuş, 2013, 153). Klasik Türk edebiyatı şairleri zaman zaman ölen hayvanları için de manzumeler yazmış ancak bu konuda elimizde fazla bir metin bulunmadığından ilgili manzumeler de mersiye olarak anılmaya devam etmiştir. Mersiyelerde değişik sıralamalarla da olsa dünya ve felekten yakınma, ölüm haberi, ölüm karşısında acizlik, tüm âlemin memduhun ölümü üzerine duyduğu acı, ölen kişinin olumlu vasıfları, ölüm karşısında tevekkül, dua gibi belli başlı bölümler bulunmaktadır (Aça vd., 2012, 373). Maktel-i Hüseyin edebî terim olarak, Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hüseyin'in Kerbela'da Yezid ve yandaşları tarafından katledilmesini konu alan şiirlere verilen isimdir. Maktel-i Hüseyin nazım türünün temel özellikleri; Muharrem ayı vurgusu ile yas tutmaya teşvik, Hz. Hüseyin'in Hz. Muhammed ile akrabalık ilişkisinin vurgulanarak şehitlik kutsiyetinin artırılması, Yezid ile yandaşlarına lanet okunması, Kerbela hadisesinin tarihsel anlatımı ve Hz. Hüseyin'in olumlu vasıflarıdır (Aça vd., 2012, 359).

Kimi divan şairlerinin maktel-i Hüseyin yerine "Mersiye" başlığına yer verdikleri görülmektedir (Aça vd., 2012, 357). Bu sebepten olsa gerek klasik Türk şiiri araştırmacıları da çalışmalarında, çoğu zaman bu iki nazım türünü aynı anlamda yahut iç içe geçmiş şekilde kullanmaktadırlar. Tür ve şekil bilgisi üzerine yapılan müstakil çalışmalarda, maktel-i Hüseyin nazım türüyle yazılan şiirlerin de birer mersiye olduğu ancak aynı konuda çokça eser bulunması nedeniyle bağımsızlaştığı ve mersiyelerden ayrı değerlendirilmesi gerektiği belirtilmektedir (Akkuş, 2013, 153). İki nazım türünün ayrı şekilde değerlendirilmesi kendilerine benzer bir başka nazım türüne dair metin örnekleri incelendiğinde yeni türün tanımını yapmayı kolaylaştıracağından, biz de mersiye ve maktel-i Hüseyin nazım türlerinin ayrı olarak değerlendirilmesi hususunda araştırmacıların görüşlerine katılmaktayız.

Mehmed Lebîb Efendi'nin Şeyh Mustafa Zekâî Efendi'nin

Mersiyesini Taştirinde Nazım Türüne Dair Dikkatler

Şeyh Mustafa Zekâî Efendi Dîvânı incelendiğinde 31 kaside nazım biçimiyle söylenmiş manzume bulunmaktadır. Bu kasidelerden yirmi ikisi na‘t, dokuzu ise “Mersiye, Mersiye-i Şâh-ı Şehîd-i Kerbela, Mersiye-i İmâm-ı Hüseyin, Mersiye-i Şâh-ı Şehîdân, Mersiye-i Hazret-i İmamân” gibi başlıklarla kayıtlı manzumelerdir. Na‘tların yirmi biri, Hz. Muhammed’e, biri ise Hz. Ali’ye yazılmıştır. Hz. Ali dışında bir halifeye na‘t söylememiş olması, maktel-i Hüseyin ile düvâz-dehlerinin bulunması ve tek muammasının Ali ismi üzerine olması onun, Hz. Ali ve nesline olan muhabbetini gösterir niteliktedir.

“Mersiye, Mersiye-i Şâh-ı Şehîd-i Kerbela, Mersiye-i İmâm-ı Hüseyin, Mersiye-i Şâh-ı Şehîdân, Mersiye-i Hazret-i İmamân” başlıklarıyla kayıtlı manzumeler incelendiğinde; “Mersiye-i Şâh-ı Şehîd-i Kerbela, Mersiye-i İmâm-ı Hüseyin, Mersiye-i Şâh-ı Şehîdân” başlıklarıyla kayıtlı manzumelerin, Kerbela hadisesini ve Hz. Hüseyin’in olumlu vasıflarıyla ardından tutulan yası ihtiva ettiği gözükmetedir. Bu sebeple ilgili manzumeler, maktel-i Hüseyin nazım türü bağlamında değerlendirilmelidir. Mehmed Lebîb Efendi’nin, Şeyh Mustafa Zekâî Efendi’nin mersiyesini tâstirinde zemin manzume; Şeyh Mustafa Zekâî Efendi Dîvânı’nda “Mersiye” başlığıyla kayıtlıdır (Köseoğlu, 1997, 45).³ “Mersiye-i Hazret-i İmamân” başlıklı manzume ve çalışmamızda neşrettiğimiz Mehmed Lebîb Efendi’nin tâstirine zemin olan manzumede görüleceği üzere On İki İmam olgusu baskın gelmektedir. 30 bendden oluşan musammâtın ilk yedi bendinde; acı çekme, felekten şikâyet ve Muharrem ayının gelmesi gibi mersiye nazım türüyle benzerlik gösteren konular yer almaktadır. Sonraki yirmi iki bendde ise sırasıyla; âl-i abâ sevgisi ardından On İki İmam övgüsü gelmektedir. On İki İmam’dan yalnızca ikinci ve üçüncü imam olarak kabul edilen Hz. Hüseyin ile Hz. Hasan’ın övüldüğü bendlerde ölüm teması da işlenmektedir lakin ağır basan temanın sevgi/muhabbet olduğu gözlemlenmektedir. Bu verileri bir istatistik ile ifade edecek olursak, otuz bendlik musammâtın yirmi iki bendinde On İki İmam konusu işlenmekte bu da sayısal olarak yüzde yetmiş üçe tekabül etmektedir. Görüldüğü üzere manzumede mersiye ile ilişkilendirilen acı çekme, felekten şikâyet ve ölüm konuları; maktel-i

³ İlgili çalışmada nazım türü üzerine herhangi bir inceleme yapılmamış olup şairin hayatı hakkında bilgi verildikten sonra metin neşredilmiştir. Çalışmanın yapıldığı dönemde henüz nazım türü araştırmalarının yoğun olmaması bu konuda dikkate alınmalıdır.

Hüseyin ile ilişkilendirilen Kerbela hadisesi, Yezid ve yandaşlarına lanet okuma gibi temalar manzumenin yüzde yirmi yedisini oluşturmaktadır. Bu durum, temelde Şeyh Mustafa Zekâî Efendi'nin mersiye mi yazdığı ve Mehmed Lebîb Efendi'nin mersiye mi taştir ettiği sorularını akıllara getirmektedir.

On İki İmam üzerine literatür incelendiğinde halk edebiyatı sahasında On İki İmam üzerine yazılan eserlerin “dûvazımam, dûvâz, dûvâzdeh, dûvâzdeh imam, dûvazde imam, dûvaznâme” gibi adlandırmalarla ayrı bir tür olarak ele alındığı görülmektedir. Edebî tür olarak ise tanımı “konusu on iki imâmı övmek olan ve Alevi ve Bektaşî âyinlerinde okunan nefes” şeklinde yapılmaktadır (Ayverdi vd., 2006, 788). İlk çalışmalarda, nefes biçimiyle sınırlanan bu türün “on iki imam hakkında yazılan manzumelere verilen ad” olarak tanımlanması ise 21.yüzyılın başlarına tekabül etmektedir (Mermer vd., 2005, 25; Güzel, 2009, 345). Nitekim klasik Türk şiiri incelendiğinde ise 15.yüzyıldan 19.yüzyıla kadar On İki İmam'ı konu edinen manzumelerin bulunduğu ve bu manzumelerin en temel özellerinin On İki İmam'ın isimlerini sırasıyla zikretme yoluyla övgüde bulunmak olduğu ortaya konmuştur.⁴ Klasik Türk edebiyatı sahası tezkire müelliflerinden Latifî ve Esrar Dede ise bu türü “dûvâzdeh” olarak anmaktadırlar (Canım, 2018, 292; Genç, 2018, 116). Klasik Türk şiirinde; Mevlevî, Nakşibendî, Halvetî, Gülşenî, Hurûfî gibi tarikatlara mensup şairler tarafından gazel, murabba, müseddes, muhammes, terkib-i bend, terci'-i bend, kaside mesnevi, tahmis, taştir, mülemma gazel, müşterek müseddes, müseddes-i mütekerrir ve murabba-i mütekerrir gibi muhtelif nazım biçimleriyle söylenmiş manzumeleri bu bağlamda “dûvâz-deh” adlandırması ile bir nazım türü olarak ele almaya yetecek kadar veri bulunmaktadır (Aydın, 2022, 279). Bu bağlamda Halvetî tarikatının Şâbânî koluna mensup olan Şeyh Mustafa Zekâî Efendi'nin de mersiye değil dûvâz-deh yazdığını söylemek mümkündür. Buna bağlı olarak Mehmed Lebîb Efendi'nin taştiri de bir mersiye taştirinden ziyade dûvâz-deh taştiri olarak ele alınmalıdır.

Sonuç

---

⁴ Detaylı bilgi için bkz. AYDIN, Dilara (2022). Klasik Türk Şiirinde Dûvâz-dehler. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* / 103, 261-281.

Araştırmacıların edebî bir türü tanımlamak için benzer ve farklı özellikleri haiz en az bir türün daha bulunması yargısı için mersiye, maktel-i Hüseyin ve düvâz-deh türlerinin kayda değer bir örnek olduğu kanaatindeyiz. Maktel-i Hüseyinlerdeki ölüm teması mersiyeyle uyum sağlasa da maktel-i Hüseyin etrafında ayrı bir literatür oluşması, maktel-i Hüseyinlerin belirli ortamlarda belirli amaçlar üzerine yazılmış ve kimi zaman belirli icracılarının olması; onun bir tür olarak mersiyeden ayrıldığını, şair ve müellifler tarafından benimsendiğini gösterir niteliktedir. Yine aynı şekilde On İki İmam'ı temel alan düvâz-dehlerde Hz. Hüseyin'in şehitliği ile anılması düvâz-dehleri maktel-i Hüseyinler ile benzeştirse de temelde düvâz-dehlerdeki temanın On İki İmam etrafında şekillenmesi, düvâz-dehleri maktel-i Hüseyinlerden ayırmaktadır. Klasik Türk edebiyatında neşir çalışmalarının artmasının ve var olan çalışmaların farklı boyutlarla ele alınmasının edebiyatın temel konularından biri olan nazım türü araştırmalarına da katkı sağlayacağı kanaatindeyiz. Böylelikle daha sınırları belli tanımlar yapılabilecek ve çalışmalar bu doğrultuda ilerleyerek mevcut literatür daha belirgin kıstaslarla incelenebilecektir.

Kaynaklar

- AKKUŞ, Metin (2013). Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası; Edebi Türler Ve Tarzlar, Ankara: Fenomen Yayıncılık.
- AYDIN, Dilara (2022). Klasik Türk Şiirinde Düvâz-dehler. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi / 103, 261-281.
- AYVERDİ, İlhan, Ahmet Topaloğlu (2008). Misalli Büyük Türkçe Sözlük, İstanbul: Kubbealtı Yayınları.
- CANIM, Rıdvan (2018). Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/60327,latifi-tezkiretus-suara-ve-tabsiratun-nuzamapdf.pdf?0> (23.12.2021)
- GENÇ, İlhan (2018). Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/57762,tezkire-i-suara-yi-mevleviyyepdf.pdf?0> , (23.12.2021)

KÖSEOĞLU, Sinan (1997). Zekai Divanı, İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Mehmed Lebîb Efendi [yz.]. Nazîre-i Mersiye-i Zekâyî, Millî Kütüphane, Yazmalar, No: 377.

MERMER, Ahmet, Neslihan Koç Keskin (2005). Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü, Ankara: Akçağ Yayınları.